

Marta Zarówna

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
e-mail: kaliszak@gmail.com

**BAZA EKONOMICZNA
POWIATÓW WOJEWÓDZTWA DOLNOŚLĄSKIEGO
ECONOMIC BASE OF DISTRICTS
IN THE LOWER SILESIAN PROVINCE**

DOI: 10.15611/pn.2017.477.30

Streszczenie: Celem niniejszego artykułu była ocena wielkości i struktury funkcjonalnej bazy ekonomicznej powiatów województwa dolnośląskiego i ukazanie jej zmian w latach 2008, 2011 i 2014. Badanie przeprowadzono z wykorzystaniem pośrednich metod pomiaru: wskaźnika specjalizacji lokalnej Florence’a oraz wskaźnika nadwyżki pracowników Hoyta. Wyniki wskazują na znaczną przewagę bezwzględnej wielkości bazy ekonomicznej Wrocławia oraz najwyższy odsetek zatrudnienia egzogenicznego w silnie wyspecjalizowanych powiatach monofunkcyjnych.

Słowa kluczowe: baza ekonomiczna, wskaźnik Florence’a, wskaźnik Hoyta.

Summary: The purpose of this article was to identify the size and functional structure of the economic base of the districts of Lower Silesia and to show the changes in the years 2008, 2011, 2014. The study was conducted using indirect methods of measurement: Florence’s index of local specialization and Hoyt’s indicator of the surplus of employees. The results indicate a significant advantage of the absolute value of the economic base of Wrocław, the highest rate of exogenous employment in highly specialized and monofunctional districts of Lower Silesia.

Keywords: economic base, Florence’s index, Hoyt’s index.

1. Wstęp

Koncepcja bazy ekonomicznej autorstwa W. Sombarta opiera się na założeniu, że czynną zawodowo ludność każdego regionu można podzielić na dwie grupy: endogeniczną i egzogeniczną. Działalność pierwszej z nich ukierunkowana jest do wewnątrz regionu i ma charakter uzupełniający, wspomagający. Grupa egzogeniczna to osoby, które przez swe zewnętrznie ukierunkowane działania wpływają na rozwój regionu i stanowią jego bazę ekonomiczną. Ich działania wpływają na efekty mnoż-

nikowe w postaci rozwinięcia sektorów pokrewnych, podwykonawców i funkcji endogenicznych. Pierwotnie koncepcja bazy ekonomicznej odnosiła się do ośrodków miejskich, jednakże możliwości zastosowania koncepcji bazy ekonomicznej w zakresie wyjaśniania i kreowania procesów rozwoju są znacznie szersze. Jak wskazywał Ch.M. Tiebout, „nie ma takiego obszaru, który można by uznać za najwłaściwszy dla studium bazy ekonomicznej” [Dziewoński 1967]. Współcześnie stopień domknięcia szeregu kręgów koncentrycznych jest coraz mniejszy, co wymusza przeprowadzenie analizy większych obszarów. Badanie bazy ekonomicznej na poziomie powiatów umożliwia ogólną ocenę kierunków rozwoju oraz pozwala na bardziej precyzyjną analizę mniejszych jednostek, także o charakterystycznym układzie satelitarnym, a nie tylko koncentrycznym.

2. Cel i metodologia badania

Celem badania jest ocena wielkości i struktury funkcjonalnej bazy ekonomicznej powiatów województwa dolnośląskiego i ukazanie jej zmian w latach 2008, 2011 i 2014. Postawiono trzy hipotezy. Pierwsza z nich zakłada, że w badanym okresie baza ekonomiczna większości powiatów miała charakter polifunkcyjny, co oznacza, że nie można wskazać jednego obszaru specjalizacji. Charakter polifunkcyjny rozumiany jest jako występowanie silnej specjalizacji w więcej niż jednej z badanych sekcji. Mianem monofunkcyjnych określone zostały te powiaty, dla których wartość wskaźnika specjalizacji była wyższa od jedności tylko dla jednej z wyodrębnionych sekcji działalności. Zgodnie z drugą hipotezą w nielicznych powiatach monocentrycznych udział pracowników sektora egzogenicznego w ogólnym zatrudnieniu lokalnym powinien być wyższy, co jest związane z silną specjalizacją. Ostatnia zakłada, że miasta na prawach powiatu są najsilniej wyspecjalizowane w sektorze usług, co wynika z pełnionych funkcji.

Badanie przeprowadzono dla 29 powiatów województwa dolnośląskiego w latach 2008, 2011 i 2014. W celu zachowania porównywalności danych w badaniu nie wyodrębniono miasta Wałbrzych, które dopiero w 2013 roku ponownie uzyskało status miasta na prawach powiatu. Dane do badania pozyskano z bazy Banku Danych Lokalnych GUS według PKD 2007.

Określenie bazy ekonomicznej polega na określeniu proporcji między zatrudnieniem endo- i egzogenicznym. Precyzyjny podział niejednokrotnie może być dokonywany jedynie na poziomie pojedynczego przedsiębiorstwa. Na wyższych poziomach agregacji terytorialnej znacznie wzrasta złożoność zjawisk, a tym samym koszty pozyskania danych. Niewspółmierność nakładów do efektów wymusza poszukiwanie pośrednich metod pomiaru. Ich celem nie jest dogłębna ocena, lecz dostarczenie podstawy do porównań i wyznaczania głównych kierunków działań. Badania z wykorzystaniem pośrednich metod pomiaru prowadzili m.in. K. Dziewoński (1971), D. Jerczyński (1971), K. Kuciński (1994) czy M. Dacko (2009).

W niniejszym badaniu wykorzystano dwie miary pośrednie, które, jak wskazuje M. Dacko, pozwalają na „odmienną, lecz uzupełniającą się interpretację” [Dacko 2009, s. 28]. Bezwzględna liczba pracowników sektora egzogenicznego została obliczona z wykorzystaniem wskaźnika nadwyżki pracowników H. Hoyta, który stanowi różnicę między stanem zatrudnienia w danej gałęzi w powiecie a iloczynem całkowitej liczby pracujących w powiecie i udziału rozważanej gałęzi w całkowitej liczbie pracujących w kraju (por. [Dacko 2009, s. 28]):

$$Z_{ij} = ZP_{ij} - \left(ZP_j \cdot \frac{ZK_i}{ZK} \right), \quad (1)$$

gdzie: Z_{ij} – wskaźnik nadwyżki pracowników sektora egzogenicznego w i -tej sekcji i j -tym powiecie,

ZP_{ij} – liczba pracujących w i -tej sekcji w j -tym powiecie,

ZP_j – liczba pracujących ogółem w j -tym powiecie,

ZK_i – liczba pracujących w i -tej działalności w kraju,

ZK – liczba pracujących ogółem w kraju.

Aby ukazać całkowitą liczbę pracowników sektora egzogenicznego w danym powiecie, zsumowano liczbę pracowników tego sektora dla 5 sekcji tego powiatu i otrzymano sumaryczny wskaźnik nadwyżki pracowników sektora egzogenicznego.

W celu określenia specjalizacji przez porównanie struktur w określonych gałęziach w badaniu wykorzystano iloraz lokalizacji Florence’a (przyjęto, że wartości wyższe od 1 oznaczają specjalizację w danej gałęzi) [Dacko 2009, s. 27]:

$$WS_{ij} = \frac{\frac{ZP_{ij}}{ZP_j}}{\frac{ZK_i}{ZK}}, \quad (2)$$

gdzie: WS_{ij} – wskaźnik specjalizacji w i -tej sekcji w j -tym powiecie.

Badanie przeprowadzono dla pięciu grup sekcji gospodarki narodowej zgodnie z PKD 2007:

- I – rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo,
- II – przemysł i budownictwo,
- III – handel; naprawa pojazdów samochodowych; transport i gospodarka magazynowa; zakwaterowanie i gastronomia; informacja i komunikacja,
- IV – działalność finansowa i ubezpieczeniowa; obsługa rynku nieruchomości,
- V – pozostałe usługi¹.

¹ Przez pojęcie „pozostałe usługi” rozumie się sekcje: działalność profesjonalna, naukowa i techniczna; administrowanie i działalność wspierająca; administracja publiczna i obrona narodowa, obowiązkowe zabezpieczenia społeczne; edukacja; opieka zdrowotna i pomoc społeczna; działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją oraz pozostała działalność usługowa.

3. Wyniki badań empirycznych

W tabeli 1 przedstawiono sumaryczny wskaźnik nadwyżki pracowników sektora egzogenicznego oraz udział zatrudnienia egzogenicznego w ogólnym zatrudnieniu lokalnym.

Wśród powiatów województwa dolnośląskiego największą bazę ekonomiczną w ujęciu bezwzględnym w całym okresie miał powiat miasto Wrocław. Wielkość nadwyżki pracowników sektora egzogenicznego w roku 2014 wyniosła ponad 71 tys. osób, a w całym okresie zwiększyła się o 9,18 tys. osób. Baza ekonomiczna drugiego powiatu polkowickiego to w roku 2014 ponad 12,7 tys. osób. Na pozycji trzeciej w roku 2008 znajdował się powiat wałbrzyski, a w kolejnych latach powiat wrocławski, gdzie w latach 2008-2011 przybyło prawie 4,7 tys. pracowników sektora egzogenicznego. Na ostatnich pozycjach (poniżej 1000 zatrudnionych w sektorze egzogenicznym) w roku 2008 znalazły się powiaty lwówecki, złotoryjski i lubański, w roku 2011 – jeleniogórski, lwówecki, lubański, a w 2014 milicki i lubański. Największy spadek bezwzględnej liczby ludności zatrudnionej w sektorze egzogenicznym wystąpił w powiecie kłodzkim – o 1192 osoby, oraz zgorzeleckim – o 1035 osób.

Przedstawione wielkości bezwzględne umożliwiają ocenę każdego regionu z osobna. W celu umożliwienia dokonywania porównań w zakresie wielkości bazy między powiatami województwa dolnośląskiego obliczono udział sektora egzogenicznego w ogólnym zatrudnieniu w powiecie.

We wszystkich analizowanych latach najwyższy udział zatrudnionych w sektorze egzogenicznym występował w powiecie polkowickim. W roku 2011 przekroczył 40,5%, a w roku 2014 wynosił 39,9%. Na drugiej pozycji znajdował się powiat oławski, gdzie udział pracowników egzogenicznych w latach 2008 i 2011 wynosił 30,2%, a w roku 2014 – 29,6%. Wśród powiatów, gdzie grupa egzogeniczna stanowiła ponad jedną czwartą ogółu pracujących, znalazły się Wrocław (w całym okresie badania), a w kolejnych latach również powiat wrocławski i górowski.

Najmniejsza grupa egzogeniczna w całym okresie występowała wśród pracujących w powiecie lubańskim, gdzie w latach 2011 i 2014 jej udział wynosił niewiele ponad 5%. Zatrudnienie w działalnościach egzogenicznych wynoszące poniżej 10% odnotowano ponadto w roku 2008 dla powiatu ząbkowickiego, w 2011 dla powiatu jeleniogórskiego, a w roku 2014 dla powiatu kłodzkiego.

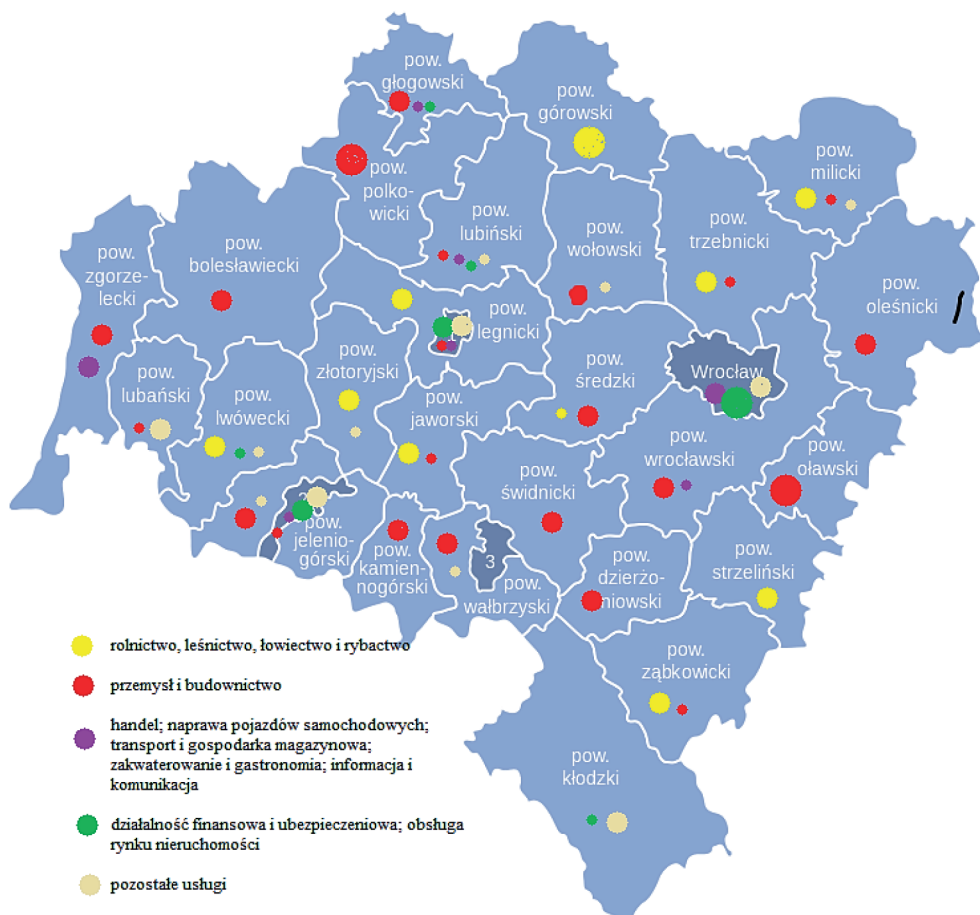
W roku 2014 względem 2008 największy przyrost udziału zatrudnionych w grupie tworzącej bazę ekonomiczną nastąpił w powiecie górowskim i wyniósł 11 punktów procentowych oraz wrocławskim (5,4 punktu procentowego). Natomiast największy spadek odnotowano dla powiatu kłodzkiego – o 4,3 p.p., oraz powiatów: lubańskiego – 3,8 p.p., kamiennogórskiego – 3,5 p.p., zgorzeleckiego – 3,3 p.p.

Tabela 1. Baza ekonomiczna powiatów województwa dolnośląskiego

Wyszczególnienie	Sumaryczny wskaźnik nadwyżki pracowników sektora egzogenicznego			Udział zatrudnienia egzogenicznego w ogólnym zatrudnieniu lokalnym		
	2008	2011	2014	2008	2011	2014
Powiat m. Wrocław	61898,7	65751,8	71084,0	26,1	27,6	28,1
Powiat polkowicki	11355,0	12622,2	12732,6	37,5	40,5	39,9
Powiat wrocławski	7016,5	11677,9	11932,9	19,5	26,1	24,9
Powiat świdnicki	6975,6	7662,0	8440,8	19,0	20,0	21,3
Powiat oławski	6649,7	7090,8	7866,0	30,2	30,2	29,6
Powiat wałbrzyski	7173,5	6648,9	7309,8	17,6	18,0	19,1
Powiat m. Legnica	6444,7	7244,1	6692,9	18,7	20,9	20,1
Powiat m. Jelenia Góra	4804,0	4954,2	5261,2	19,1	20,7	22,3
Powiat oleśnicki	3522,6	3489,8	3725,3	14,7	14,5	14,9
Powiat lubiński	3254,8	3483,3	3538,4	11,7	12,3	13,0
Powiat bolesławiecki	2557,4	3052,6	3400,4	12,4	14,1	15,1
Powiat zgorzelecki	4278,1	3906,1	3242,8	18,1	16,8	14,8
Powiat dzierzoniowski	2802,8	2508,7	2996,5	15,6	13,8	16,4
Powiat średzki	2485,4	2494,4	2992,4	20,8	21,6	22,6
Powiat kłodzki	4013,5	3108,2	2820,6	13,7	10,4	9,4
Powiat głogowski	2517,9	2482,9	2434,9	11,8	12,2	11,7
Powiat górowski	1236,2	1886,4	2102,1	18,6	26,3	29,4
Powiat trzebnicki	1695,8	2447,2	2056,7	11,1	13,8	11,3
Powiat legnicki	1591,1	1312,4	1817,4	15,9	13,3	15,7
Powiat jeleniogórski	1554,5	993,4	1500,3	14,8	9,6	13,1
Powiat ząbkowicki	1148,8	1430,9	1445,6	8,2	10,2	10,0
Powiat jaworski	1269,5	1155,3	1298,2	11,7	11,2	12,3
Powiat wołowski	1308,5	1252,9	1232,2	12,5	11,2	11,2
Powiat lwówecki	897,2	915,1	1191,5	10,0	10,2	13,4
Powiat kamiennogórski	1381,9	1111,2	1153,5	15,6	11,9	12,1
Powiat strzebiński	1244,9	1057,2	1129,6	13,1	10,7	11,3
Powiat złotoryjski	934,1	1040,7	1070,9	11,3	11,8	12,2
Powiat milicki	1023,9	1016,7	958,9	12,6	12,7	11,5
Powiat lubański	916,4	580,9	582,2	9,1	5,2	5,3

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych statystycznych z Banku Danych Lokalnych GUS.

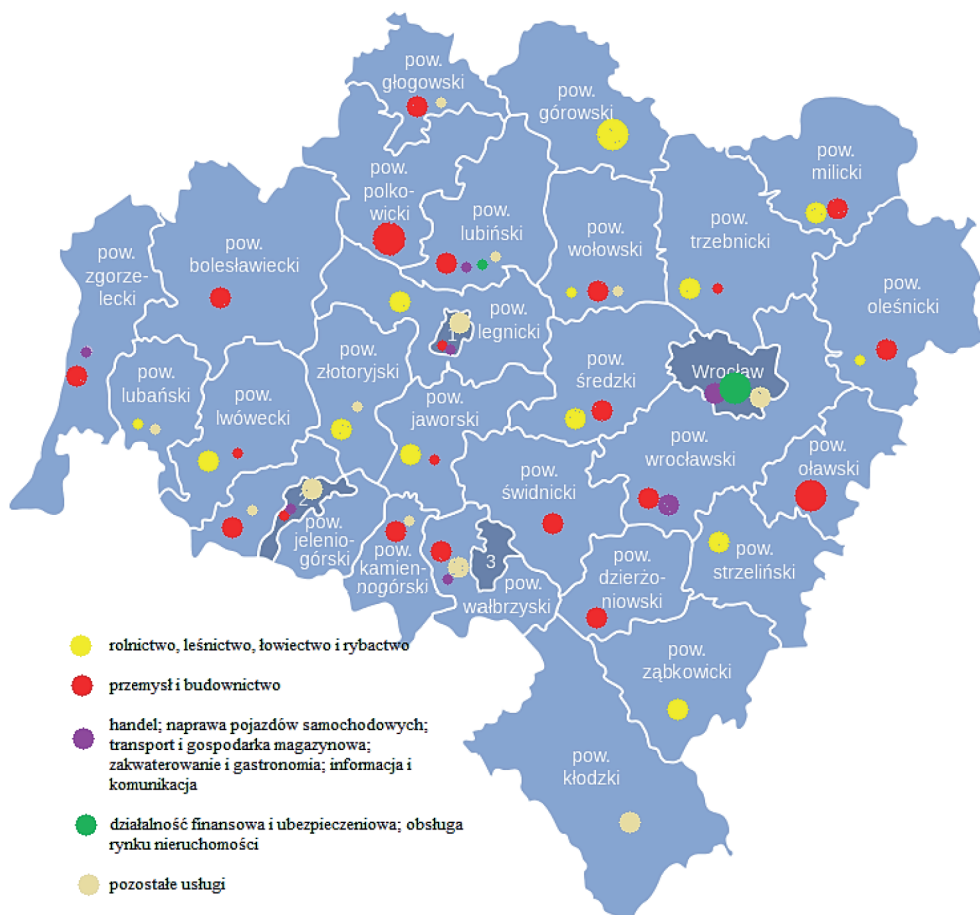
Na rysunkach 1, 2 i 3 zaprezentowano funkcje dominujące poszczególnych powiatów według sekcji, które zostały oznaczone kolorami. Im większe koło, tym wyższy stopień specjalizacji w danej sekcji. Najmniejsze koła oznaczają wartość wskaźnika specjalizacji w przedziale 1-1,2; średnie od 1,21 do 2; największe – powyżej 2.

Rys. 1. Funkcje dominujące powiatów województwa dolnośląskiego według sekcji w roku 2008

Źródło: opracowanie własne.

W badanych latach w większości powiatów województwa dolnośląskiego specjalizacja obejmowała więcej niż jedną z sekcji. Charakter monofunkcyjny miało 10 z 29 powiatów objętych badaniem. W roku 2008 były to powiaty: bolesławiecki, polkowicki, górowski, świdnicki, kamiennogórski, strzebiński, oławski, dzierzoniowski, oleśnicki oraz legnicki. W roku 2011 grupa ta poszerzyła się o powiat ząbkowicki i kłodzki, lecz nie obejmowała powiatów oleśnickiego i kamiennogórskiego. W roku 2014 ponownie należał do niej powiat kamiennogórski, a wyłączono powiat legnicki. Najsilniej wyspecjalizowanymi powiatami monofunkcyjnymi (wskaźnik specjalizacji powyżej 2) były: powiat górowski (w sekcji I), polkowicki i oławski (w sekcji II). Charakteryzowały się one najwyższym udziałem pracowników sektora egzogenicznego w całym zatrudnieniu wśród wszystkich badanych powiatów.

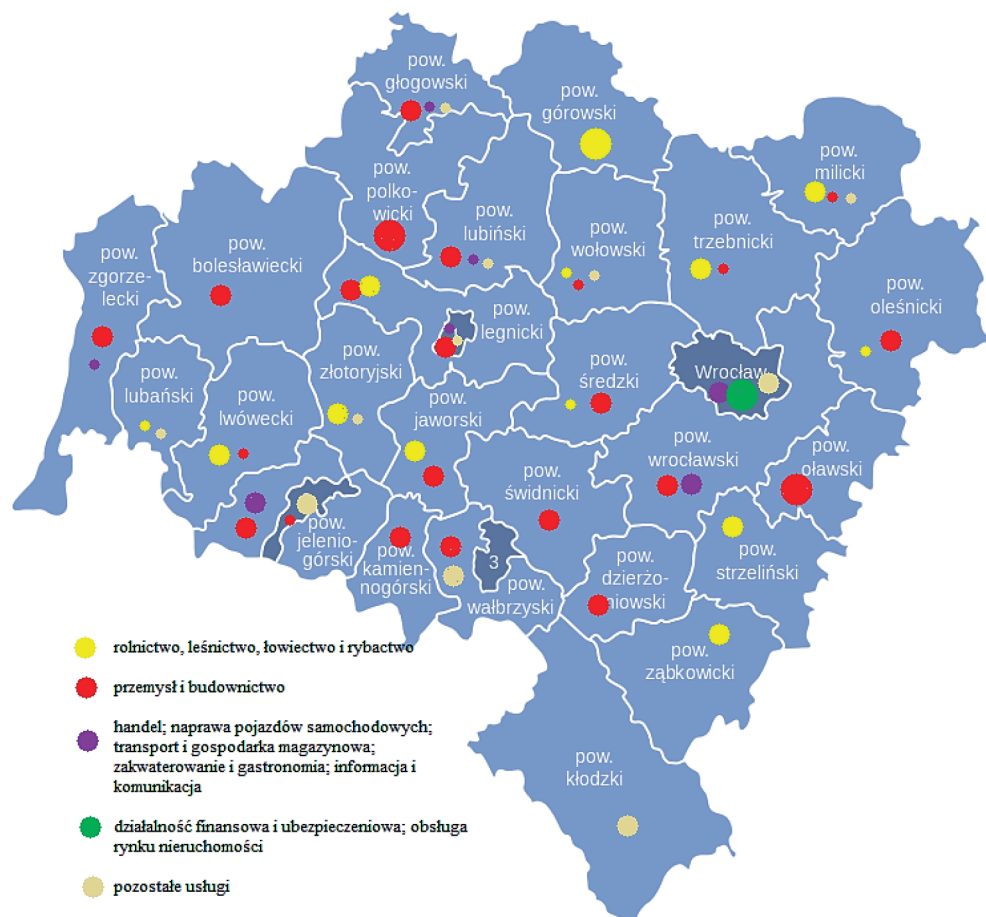
Rys. 2. Funkcje dominujące powiatów województwa dolnośląskiego według sekcji w roku 2011

Źródło: opracowanie własne.

W kontekście porównań międypowiatowych istotna jest ocena specjalizacji w poszczególnych sektorach na tle kraju.

W sektorze rolnictwa, leśnictwa, łowiectwa i rybactwa najsilniej wyspecjalizowanym w całym okresie był powiat górski. Wartość wskaźnika w badanych latach wykazywała tendencję rosnącą i w roku 2014 osiągnęła wartość 2,39. W roku 2008 silnie wyspecjalizowany w tej sekcji był również powiat legnicki. Wskaźnik specjalizacji wyniósł w tym roku 1,9, jednakże w ciągu sześciu lat obniżył się do poziomu 1,39.

Pod względem stopnia specjalizacji w obszarze przemysłu i budownictwa w całym okresie dominował powiat polkowicki. Gospodarka tego regionu w roku 2014 była prawie 2,5 razy bardziej wyspecjalizowana w tej sekcji niż przeciętnie w kraju.

Rys. 3. Funkcje dominujące powiatów województwa dolnośląskiego według sekcji w roku 2014

Źródło: opracowanie własne.

Na drugiej pozycji znajdował się powiat oławski, dla którego wartość wskaźnika w całym okresie wynosiła 2.

W latach 2008 i 2011 najsilniej wyspecjalizowanym powiatem w obszarze obejmującym handel, naprawę pojazdów samochodowych, transport i gospodarkę magazynową, zakwaterowanie i gastronomię, informację i komunikację był Wrocław. W roku 2014 wartość wskaźnika dla Wrocławia wyniosła 1,42. W badanym okresie nastąpiła silna specjalizacja powiatu wrocławskiego w tym sektorze i w roku 2014 była prawie 1,5 raza wyższa niż przeciętnie w kraju.

W roku 2008 silnie rozwinięty sektor działalności finansowej i ubezpieczeniowej oraz związanych z obsługą rynku nieruchomości był domeną badanych miast na prawach powiatu. Uzyskane wartości wskaźników specjalizacji dla poszczególnych

miast były następujące: Jelenia Góra – 1,23; Legnica – 1,31; Wrocław – 2,37. W kolejnych okresach stopień specjalizacji wskazanych jednostek terytorialnych w tej sferze zmniejszał się, a w roku 2014 jedynym powiatem, w którym występowała nadwyżka pracowników sektora egzogenicznego w tej sekcji, było miasto Wrocław (wskaźnik specjalizacji – 2,17).

W zakresie specjalizacji w sekcji usług pozostałych w każdym z badanych lat dominowały powiat kłodzki oraz miasta na prawach powiatu Wrocław, Jelenia Góra i Legnica. W roku 2014 wartości wskaźnika specjalizacji dla wskazanych jednostek wyniosły kolejno 1,32; 1,53; 1,59; 1,45, a w grupie znalazł się również powiat wąbrzeski (wskaźnik specjalizacji wyniósł 1,32).

Szczególny przypadek stanowi powiat miasto Wrocław. W badaniu wskazano w roku 2014 na silną specjalizację w sekcji III, IV i V, przy czym przy uwzględnieniu wartości wskaźnika specjalizacji dla każdej z nich funkcją dominującą będzie IV – działalność finansowa i ubezpieczeniowa oraz obsługa rynku nieruchomości. Natomiast liczba pracowników egzogenicznych w roku 2014 dla poszczególnych sekcji to: III – 20 tys., IV – 11,5 tys., V – 39 tys. Oznacza to, że na tle kraju największe znaczenie ma silna specjalizacja w działalności finansowej, ubezpieczeniowej i obsłudze nieruchomości, natomiast dla samego Wrocławia największą rangę lokalną będzie miała sekcja usług pozostałych. Na taką zależność wskazywał również Dacko [2009, s. 28].

4. Zakończenie

Wyniki badania wskazują na znaczną przewagę Wrocławia pod względem wielkości bazy ekonomicznej. Nadwyżka pracowników sektora egzogenicznego w roku 2014 wyniosła ponad 71 tys., co jest wartością ponad pięciokrotnie wyższą niż w przypadku drugiego pod tym względem powiatu polkowickiego. Pod względem udziału pracowników sektora egzogenicznego w zatrudnieniu lokalnym Wrocław znalazł się na pozycji czwartej. Najwyższy odsetek zatrudnienia egzogenicznego odnotowano dla najsilniej wyspecjalizowanych powiatów monofunkcyjnych: polkowickiego i oławskiego (w sektorze przemysłu i budownictwa) oraz górowskiego (w sektorze rolnictwa, leśnictwa, łowiectwa i rybactwa), co oznacza, że badana próba potwierdza drugą hipotezę. Baza ekonomiczna dwóch trzecich powiatów województwa dolnośląskiego miała charakter polifunkcyjny, co oznacza brak podstaw do odrzucenia pierwszej hipotezy. Zgodnie z założeniami ostatniej hipotezy wykazano, że w badanej próbie usług najbardziej wyspecjalizowanymi w sferze pozostałych były miasta na prawach powiatu, dla których wskaźnik specjalizacji w roku 2014 przekroczył wartość 1,45.

Literatura

- Gray R., Owen D., Sopher M.J., 1998, *Setting up a control system for your organization*, Nonprofit World, vol. 16, no. 3, s. 65-76.
- Dacko M., 2009, *Badanie stanu bazy ekonomicznej i struktury funkcjonalnej gmin województwa małopolskiego metodami pośrednimi*, Oeconomica 268(54), Folia Pomer. Univ. Technol., Szczecin, s. 25-34.
- Dziewoński K., 1967, *Baza ekonomiczna i struktura funkcjonalna miast*, PWN, Warszawa.
- Jerczyński M., 1971, *Metody pośrednie identyfikacji i pomiaru. Baza ekonomiczna i struktura funkcjonalna miast*, Prace Geograficzne IG PAN 87, s. 127-132.
- Tiebout Ch.M., *The urban base reconsidered*, Land Econ., 32.